

Občanská společnost na Kubě: Dějiny, současnost a výhledy do budoucna

Carlos González, analytik, Nadace Forum 2000, Česká republika/Chile
Rolando Jiménez Pozada, právník a disident, Česká republika/Kuba

Studie | březen 2012

Nadace Forum 2000
Pohořelec 6, 118 00 Praha 1, Česká republika
tel. +420 224 310 991, fax +420 224 310 989
secretariat@forum2000.cz | www.forum2000.cz

Obsah

Úvod a teoretický rámec – 3
Historické odkazy občanské společnosti – 3
Úkol: Skoncovat s kubánskou občanskou společností – 4
Kubánská občanská společnost v ohrožení – 4
Konec občanské společnosti – 5
Společnost ovládá strach – 7
Vševidoucí oko – 7
Období mezi lety 1961 a 1976 – 8
Současná občanská společnost – 9
Právní rámec – 10
Analýza občanské společnosti coby osy rezistence na Kubě – 11
Charakteristika kubánské občanské společnosti – 13
Závěry – 14
Prameny a odkazy – 15
O Nadaci Forum 2000 – 15

Úvod a teoretický rámec

Občanská společnost je jedním z opěrných pilířů všech demokratických vlád. Zaručuje všem občanům bez rozdílu celistvé dodržování lidských práv. Jelikož občanská společnost představuje sociální prostor, ve kterém se občané sdružují svobodně a nezávisle na politické moci státu, posiluje a legitimizuje demokracii a právní stát.

Pro účely této studie můžeme občanskou společnost definovat jako různorodé uskupení osob se statutem občana, které povětšinou působí kolektivně (přes organizace) na podporu rozhodování ve veřejném sektoru, do kterého spadá jakýkoli občan mimo vládní struktury.

V zásadě je možné říci, že existenci, vývoj a perspektivy občanské společnosti v kterémkoli státě předurčuje dodržování tří základních svobod – svobody shromažďování, vyjadřování a sdružování. V tomto smyslu, jak se dozvíme v této práci, je situace v případě Kuby velmi nepříznivá díky existenci vlády, která svému lidu znemožňuje kteroukoli z těchto svobod uplatnit.

Historické odkazy občanské společnosti

Kořeny kubánské občanské společnosti můžeme vysledovat v požadavcích, které vznesla rodící se kreolská oligarchie ústy svého ideologa první poloviny 18. století, Josého Martína Arrateho, jenž zpochybnil místo své sociální třídy v rámci koloniální společnosti. Počátky občanské společnosti můžeme spatřit i v práci pátera Varely na Katedře ústavy Semináře sv. Karla, kterou nazval „Katedra svobody a lidských práv“, a také v debatě vybízející k občanské uvědomělosti, kterou v časopise *Bimestre Cubana* rozvinul José Antonio Saco. Další zdroje inspirace nalezneme u Dominga Delmonteho, který poté, co byl časopis zakázán, našel v besedách možnost pokračování v této práci bez povolení koloniálních úřadů, a dále u Josého de la Luz y Caballera, jenž zasvětil svůj život občanskému vzdělávání coby premisy společenských změn.

Po skončení desetileté války cítilo Španělsko povinnost přiznat Kubě alespoň nějaké svobody a práva, například svobodu tisku, sdružování a poklidného shromažďování, čímž umožnilo první legální projevy kubánské občanské společnosti. I když bylo zakázáno používat tyto nabyté svobody k propagaci nezávislosti Kuby, nová situace napomohla rozvoji občanské kultury.

Se založením republiky v roce 1902 se občanská společnost začala šířit po celém ostrově a napříč všemi sektory společnosti. V průběhu let ovlivňoval všechny národní záležitosti postupně narůstající počet sdružení a rozvoj psané a později i rozhlasové a televizní žurnalistiky. Nic z toho však nedosáhlo takové vyspělosti, aby se podařilo zabránit vzniku totalitního státu. V roce 1959 byla přesto kubánská občanská společnost považována za jednu z nejvyspělejších v Latinské Americe.

Občanská společnost se tedy dokázala rozšířit, zastupovat a bránit zájmy všech vrstev kubánské společnosti. Dokázala pozvednout míru občanské uvědomělosti, podnítit lid, aby bral věci veřejné za své, rozvinout občanskou kulturu kontroly fungování vlády a kulturu podílení se na státních rozhodnutích z občanských sfér mimo vládní struktury.

Ústava z roku 1940 je důkazem vyspělosti a míry rozvoje, kterého kubánská občanská společnost dosáhla. Její síla pramenila z rozmanitosti organizací a osob, které pod ni spadaly, stejně jako z její schopnosti svolat lid k občanským aktům, které by přiměly vládu k rozhodnutím vedoucím k podpoře občanské společnosti. Jelikož její působení se nezakládalo na individuálním vůdcovství, necítila potřebu hledat vůdce schopného soupeřit s popularitou Fidela Castra.

Za 57 let své existence (1902–1959) kubánská občanská společnost úspěšně přežila dvě diktatury, otevřeně bojovala proti korupci ve vládě, bránila základní občansko-politické a ekonomické svobody a zasadila se o právní uspořádání, které zaručovalo dodržování těchto svobod a navíc společnost chránilo před svévolí státu a hájilo vlastní zájmy stran. Zasloužila se tedy o nejvyspělejší sociální politiku té doby v Latinské Americe, která přiznávala dělníkům jejich práva a chránila je před zvláštními jednotlivých vlád v zemi.

Musíme ale připomenout, že výše uvedené úspěchy nijak nepopírají existenci sociálních problémů, které v té době ztěžovaly život ve všech zemích v regionu, například nezaměstnanosti, nedostatečného přístupu ke zdravotní péči, negramotnosti atd. Nicméně právě stupeň rozvoje občanské společnosti umožnil, aby tyto problémy zasáhly kubánskou společnost méně, než tomu bylo ve stejné době v ostatních zemích daného regionu, dokonce méně než v některých evropských zemích v tomto období. Zásadní

skutečností ale bylo, že občanská společnost vytvořila prostor a rámec, ve kterém mohli občané debatovat s vládou a prosazovat opatření, která výše zmíněné problémy mohla řešit.

Úkol: Skoncovat s kubánskou občanskou společností

Organizace a jiné projevy občanské společnosti byly na Kubě v roce 1959 pro komunistickou ideologii přežitky kapitalismu, které bylo nutno potlačit za účelem vybudování socialismu. Z této ideologie vyplývá i teze, že občanská společnost je v kapitalismu nástrojem vládnoucí třídy (buržoazie), tudíž je zcela neschopna zajistit společenské změny potřebné k nastolení sociální spravedlnosti. Pouze vybudováním socialismu pod vedením komunistické strany je totiž možné lidstvu zajistit rovnost a sociální spravedlnost.

Komunistická doktrína o budování socialismu coby prvního kroku ke komunistické společnosti neuznává prostor organizací nebo jiných projevů nezávislých na vládní struktuře a nepřijímá je, natož aby jim dovolila jakkoli hodnotit vlády nebo aby podpořila státní opatření či změny v aspektech, na kterých se neshodnou s komunistickou stranou. V této ideologii se vše musí podřídít komunistické straně, která předurčuje fungování vlády a reguluje všechny sféry společenských vztahů (ekonomika, politika, vzdělání, kultura atp.).

Fidel Castro a komunistická strana si byli dobře vědomi toho, že stávající politické strany a občanská společnost nepřijmou potlačování základních lidských svobod ani ta ustanovení vlády, která budou založena na porušování lidských práv obyvatel Kuby. Aby předešli narušení svých plánů, museli tedy nejprve zničit občanskou společnost a stávající politické strany.

Jednaje v souladu s touto ideologií, vyhlásil Fidel Castro, který získal moc ozbrojeným bojem a těšil se podpoře vojska a sympatiím lidu, bez předchozího referenda nebo lidové rady ústavní nařízení, jímž zrušil Ústavu z roku 1940 a soustředil výkonnou a legislativní moc do rukou Rady ministrů, které sám předsedal. Právní moc byla podřízena moci výkonné, byl rozpuštěn Senát republiky a stávající soudní dvory byly nahrazeny revolučními tribunály.

Důvodem, proč zmíněná opatření neprošla lidovým referendem, bylo Castrovo povědomí o síle a organizovanosti občanské společnosti a stávajících politických organizací na Kubě. Byl si jist, že část obyvatelstva by se těmto změnám snažila zabránit. Měl sice podporu obyvatelstva, nemohl se ale přímo uchýlit k referendu, které by legitimizovalo počínání vlády.

Tímto manévrem zlikvidovali komunisté opozici v Senátu republiky a její plány na podporu občanské společnosti. Fidel Castro tak zároveň získal moc, aby nastolil právní uspořádání, které umožnilo rozpuštění občanské společnosti a stávajících politických stran.

Podřízenost právního systému Radě ministrů a náhrada dosavadních soudů revolučními tribunály, obsazenými vojáky a lidmi věrnými Fidelu Castrovi, znemožňovaly členům občanské společnosti, politickým stranám a ostatním občanům trpícím vládní represí nastolení obranných prostředků proti zvláštním a ilegálním vládním skutkům.

Vlastní politické strany neměly dostatek prostředků ani silné vedení, které by mohlo soupeřit s oblibou nejvyššího vůdce revoluce, a tak občanská společnost představovala hlavní překážku pro ambice Fidela Castra. Korupční skandály svrženého Fulgencia Batisty a strach reprezentantů některých politických stran postavit se proti jeho diktatuře zapříčinily to, že lid v ně zcela ztratil důvěru. Oproti tomu politické strany, které si troufaly postavit se pokojnou cestou proti diktatuře „hombreho“ (běžná Batistova přezdívka), byly zmasakrovány. Jejich vůdčí postavy, jež se dříve těšily prestiží, skončily díky politickým represím buď v exilu, nebo byly při čistkách rovnou zavražděny.

Kubánská občanská společnost v ohrožení

Komunisté věděli, že kvůli prestiží a vlivu, kterému se občanská společnost na Kubě těšila, bude jakýkoli pokus o její zničení lidem odmítnut. Castro proto své skutečné úmysly zatajil a použil odlišnou taktiku. Dne 7. července 1959 schválil „revoluční normu“, podle které byly jakékoli protikomunistické projevy nebo kritika vládních opatření prohlášeny za protirevoluční. Takto postavil občanskou společnost do pozice skupiny lidí, kteří jsou proti realizaci změn na Kubě a vykazují nepřátelství k revoluci a kubánskému lidu. To mu umožnilo zničení občanské společnosti, aniž by vyvolal odpor ze strany lidu. Nastolil právní regulace, pomocí nichž sankcionoval organizace občanské společnosti za kritiku vlády nebo

odmítání spolupráce s vládou na rozehnutí jejích řad. Organizacím byl konfiskován majetek a jejich členové byli odsuzováni k odnětí svobody nebo k trestu smrti zastřelením.

Katolická církev se jako člen občanské společnosti také stala terčem represí a vládních útoků. Pro komunistickou ideologii bylo náboženství nástrojem majetných tříd, který byl využíván k ospravedlnění sociální nerovnosti. Aby bylo možné vystavět ideál komunistické společnosti, musela být vymýcena. To nebyl v zemi s převažujícím katolickým vyznáním snadný úkol. Vláda si toho byla dobře vědoma a rozhodla se co nejvíce omezit vliv katolické církve na kubánskou společnost. Znárodnila vzdělávací a zdravotnická centra spadající do té doby pod církevní správu i řadu kultovních míst, chrámů a dalších nemovitostí. Zrušila rozhlasové a televizní programy a publikace s náboženským obsahem. Ze země byly vypovězeny stovky kněží, další byli uvězněni nebo drženi ve Vojenských jednotkách na podporu produkce (*Unidades Militares de Ayuda a la Producción*, UMAP) a stejný osud potkal i tisíce věřících, kteří se vyslovili proti činům vlády. V centrech práce a studia začali být katolíci utlačováni jako kontrarevolucionáři a brzy přestali někteří farníci úplně docházet na mše kvůli obavám z represí. Církev však nikdy nepřestala s výukou ani výchovou věřících k občanským ctnostem.

Když Castro v dubnu 1961 vyhlásil socialistický charakter revoluce, byla už občanská společnost z roku 1959 zcela zničena. Abychom si utvořili představu o represích, které na ni vláda uvalila, použijeme výčty samotného Fidela Castra tak, jak je uvedl v rozhovoru pro Ignacia Ramoneta. V prvních letech revoluce překonal počet politických vězňů v kubánských věznicích závratné číslo 15 000 osob. V roce 1961 dosahoval počet osob odsouzených revolučními tribunály k zastřelení čísla 4 000. Za méně než dva roky se vládě podařilo rozpráshit řadu organizací, které tvořily občanskou společnost. Jejich vlastnictví bylo znárodněno a podstatná část jejich hlavních členů odsouzená k vězení nebo smrti zastřelením. Ti, kdo chtěli předejít pronásledování, byli nuceni uchýlit se do exilu. Započal masivní exodus lékařů, inženýrů, právníků, intelektuálů a umělců.

Konec občanské společnosti

Útok vlády přežily jen dvě organizace, které v lednu 1959 spadaly pod občanskou společnost: Konfederace kubánských pracujících (*Confederación de Trabajadores de Cuba*, CTC) a Federace univerzitních studentů (*Federación de Estudiantes Universitarios*, FEU). Stalo se tak díky prestiži a vlivu, kterému se kubánští dělníci a studenti těšili. Komunisté se rozhodli, že nad nimi převezmou kontrolu tím, že odstraní jejich nekomunistické vůdce a členy a nahradí je komunisty nebo jinými důvěryhodnými vůdci alespoň do doby, než i tuto pozici budou moci obsadit nějakým komunistou.

Konfederace CTC shromažďovala většinu stávajících odborů v zemi, a měla tudíž mezi lidmi velký vliv. Její schopnost organizování manifestací komunistům právem naháněla strach. Ve třicátých letech hrála prvořadý úkol ve svržení Machadovy diktatury a v prosazení právního uspořádání, které chránilo pracující proti zvlášť zaměstnavatelů. Významnou měrou čelila i Batistově diktatuře a byla organizací, která nejvíce pomohla Fidelu Castrovi při manifestacích ve prospěch revoluční vlády.

I když komunisté měli v jádru této organizace své malé zastoupení, jejich ideologie nebyla většinou masy pracujících přijata díky kritikám, které proti ní zaznívaly ve sdělovacích prostředcích před rokem 1959. Kubánci nezapomněli, že Fulgencio Batista byl do svého prvního prezidentského mandátu zvolen díky podpoře komunistické strany, která se až do posledního okamžiku nezapojila do boje za jeho svržení.

Ve dnech 18.–22. listopadu 1959 se za přítomnosti Fidela Castra uskutečnil X. kongres CTC. Z 2 854 delegátů zvolených pracujícími bylo pouze 265 komunistů, a bylo tak jasné, že komunistická ideologie nebyla přijata většinou dělníků, tedy třídou, kterou dle své vlastní doktríny zastupovali. Castro využil svého vlivu, aby navrhl „jednotnou kandidaturu“, a umožnil tak přístup komunistické většiny k vedoucím pozicím v organizacích, to vše pod záminkou jednoty a obrany revoluce.

Na kongresu byl za generálního tajemníka zvolen nekomunista David Salvador a bylo odsouhlaseno oddělení CTC od Regionální organizace mezinárodní konfederace svobodných odborů (*Organización Regional de la Confederación Internacional de Sindicatos Libres*, ORIT). V květnu 1960 byl David Salvador pod tlakem komunistů a vlády nucen odstoupit z funkce a jeho místo zaujal Lázaro Peña, dlouholetý komunistický odborář. Dne 5. listopadu 1960 byl David Salvador zatčen a za své protikomunistické postoje odsouzen ke třiceti letům vězení.

Poté, co se komunisté tímto způsobem zmocnili vedení CTC, mnohé odbory tuto situaci odmítly přijmout a vyhrožovaly svým odštěpením. Nejaktivnější z těchto skupin byli pracující v elektro odvětvích, proto byli 6. října 1960 odvoláni jejich předáci. To vyvolalo vlnu nespokojenosti mezi zaměst-

nanci v oboru a proti nově dosazenému vedení byl v prosinci 1960 vypraven ze sídla odborů protestní pochod před prezidentský palác. Na ten úřední moc reagovala dlouhými tresty odnětí svobody pro organizátory akce.

Tím definitivně skončila s jakýmikoli projevy opozice v jádru organizace, jejíž jméno bylo po letech změněno na Centrálu kubánských pracujících (*Central de Trabajadores de Cuba*), avšak zkratka názvu CTC byla zachována. Zároveň bylo dekretem vyhlášeno povinné členství v organizaci a hlavní cíl se od hájení zájmu pracujících přesunul ke kontrole a dohledu nad nimi tak, aby přispívali k produkci a službě pracovních center vládě.

Federace univerzitních studentů FEU byla založena ve dvacátých letech na Havanské univerzitě k ochraně práv a zájmů kubánských studentů. Pro zvýšený stupeň občanské uvědomělosti jednotlivých členů se však brzy ujala obrany občanských, politických, ekonomických a sociálních práv veškerého kubánského lidu. Více než kterákoli jiná organizace pochopila důležitost vzájemné koordinace s ostatními organizacemi občanské společnosti a stávajícími politickými stranami za účelem obrany společných zájmů.

Její členové po ukončení studií a odchodu z organizace vstupovali do organizací jiných nebo je přímo zakládali a využívali v nich zkušeností nabytých v řadách FEU. Přispívali významnou měrou k posílení občanské společnosti a pomohli ji dovést na vysoký stupeň rozvoje.

FEU si coby organizace občanské společnosti zvolila cestu poklidného odporu k obraně a podpoře svých sociálních požadavků. Spolu s dalšími organizacemi a politickými stranami připravovala početné pochody a manifestace k vytvoření tlaku na vládu. Požadovala na ní, aby vyslyšela požadavky lidu. Úspěšně čelila diktatuře Gerarda Machady a Fulgencia Batisty, stejně jako korupci a zvlí kubánských vlád. Mnoho jejích členů se připojilo ke guerillovým jednotkám Hnutí 26. července (*Movimiento 26 de Julio*) a vytvořili Revoluční direktorium, druhou nejdůležitější vojenskou sílu v boji proti Batistovi. Oproti CTC ale komunisté neměli v řadách této organizace žádný vliv ani zastoupení. V lednu 1959 se vedení FEU a většina jejích členů veřejně vyjádřili proti komunismu konstatováním, že nepřijímají přítomnost komunistů v revoluční vládě.

Fidel Castro a komunistická strana si byli vědomi, že pro sílu a vliv FEU nebylo možné federaci napadnout a rozpustit tak, jak to udělali s ostatními organizacemi občanské společnosti. Proto se rozhodli nahradit antikomunistické vedení jiným, které ač ne přímo komunistické bylo ochotno spolupracovat na jejich plánech.

Voleb do předsednictva FEU se v září 1959 zúčastnili dva kandidáti:

1. Pedro Luis Boitel: básník a studentský vůdce z řad FEU, který se zúčastnil boje proti Batistovi v řadách Hnutí 26. července. Aby unikl smrti, odešel do exilu do Venezuely a vrátil se na Kubu po triumfu revoluce, aby dokončil svá studia. Tento katolík a odpůrce komunistické ideologie, člen pravicového křídla Hnutí 26. července byl favoritem univerzitních studentů ve volbách do předsednictva FEU.

2. Rolando Cubelas: student medicíny, dosáhl za povstalecké války proti Batistovi na post velitele guerilly Revolučního direktoria v pohoří Escambray. Nebyl komunist, ale byl ochotný se stranou spolupracovat.

Fidel Castro se dostavil na univerzitu a vyzval studenty, aby hlasovali pro Rolanda Cubelase. Chtěl tím zajistit jednotu a zachovat revoluci. Díky vlivu, kterému se Castro těšil, byl Cubelas zvolen předsedou FEU. O sedm let později byl obviněn z pokusu o vraždu Fidela Castra a odsouzen ke třiceti letům vězení.

Pedro Luis Boitel pokračoval ve studiích a založil spolu s dalšími studenty a osobnostmi Hnutí za obnovení revoluce (*Movimiento para la Recuperación de la Revolución*, MRR). V roce 1961 byl zatčen a obviněn z protistátní konspirace. Zemřel 25. května 1972 při hladovce ve vězení.

Po dosazení Rolanda Cubelase do vedení se FEU přestala stavět proti opatřením a represím ze strany vlády a začala se účastnit akcí na její podporu. Nezabránilo to nicméně tomu, aby mnoho členů organizace vyjádřilo svůj nesouhlas s vládou, což vyústilo v jejich vyloučení z řad organizace a z univerzit. Stalo se tomu tak v případě Alberta Mullera, Manuela Salvata, Ernesta Fernández a mnohých dalších studentů. Tak byla uvedena v praxi vládní norma, která zapovídala vstup a pobyt na univerzitní půdě všem profesorům a studentům, kteří nesouhlasili s komunistickou ideologií. Dalším příkladem represí a manifestací opozice je Porfirio R. Ramírez, předseda FEU na univerzitě Central de las Villas, který byl zastřelen 12. října 1960.

Mezi opatřeními, která vláda využívala k represím proti občanské společnosti, vynikají Vojenské jednotky na podporu produkce (*Unidades Militares de Ayuda a la Producción*, UMAP). Jde o jakési koncentrační tábory pod vedením vojska, do kterých byli sváženi členové občanské společnosti a ostatní Kubánci, které vláda považovala za vlašné vůči komunismu. Bez soudního procesu byli posláni na polní

práce a po nich se museli účastnit hodin „ideologické přípravy“ k převýchově v zásadách nové společnosti. Pokud odmítli pracovat, byli bití a zavíráni na samotky se sníženým přídělem potravin. Oběti těchto praktik byly v těchto podmínkách drženy až do doby, kdy je úřady seznaly schopnými začlenění do společnosti. Jednou z obětí UMAP byl i kardinál Jaime Ortega Alamino, v té době nejvyšší autorita katolické církve na Kubě.

Společnost ovládá strach

Zničením občanské společnosti, rozpuštěním organizací a represemi proti jejich členům, včetně dlouhých trestů odnětí svobody a trestů smrti zastřelením, se podařilo Castrovi institucionalizovat strach jako formu vlády, která měla zabránit tomu, aby lid vyjadřoval svůj nesouhlas. Tato metoda byla hojně využívána komunistickými stranami všech socialistických států.

I když komunistická ideologie nepřijímá existenci občanské společnosti, do praktik socialismu v SSSR a zemích východní Evropy patřilo velmi užitečné využívání organizací kontrolovaných státem a komunistickou stranou tak, aby se pole kontroly obyvatel rozšířilo na všechny sféry společnosti. Ty také posloužily při mobilizaci občanů na státních demonstracích a obecně k podpoře vládní politiky a indoktrinace obyvatelstva v duchu komunistické ideologie.

Politické vedení dobře chápalo prospěšnost vládních organizací, které mimo jiné mohou vyvolat dojem, že politika nové vlády je posvěcena lidem. Za tímto účelem tedy komunisté zároveň s ničením občanské společnosti systematicky budovali organizace, které by postupně zaujaly její místo.

Tak byla 23. srpna 1960 založena například Federace kubánských žen (*Federación de Mujeres Cubanas*, FMC), v jejímž čele stála až do své smrti v roce 2007 Vilma Espin. Do této organizace musí povinně vstoupit všechny ženy starší 14 let a zaplatit členský příspěvek. Nepochota vstoupit do federace je automaticky chápána jako projev kontrarevolučního smýšlení, což znamená nemožnost dalšího vzdělávání nebo slušného zaměstnání a jiné nepříznivé následky. Hlavní funkcí této organizace je účast na akcích na podporu vlády, jako jsou pochody a manifestace, dobrovolné brigády, úkoly spojené s dohledem nad občany atp. Zasazuje se také o podporu programů emancipace a rovnosti kubánských žen ve společnosti, to vše samozřejmě v mezích stanovených vládou a komunistickou stranou. V současnosti má federace přibližně čtyři miliony členek.

Vševědoucí oko

Dne 28. září 1960 byly Fidelem Castrem založeny Výbory na obranu revoluce (*Comités de Defensa de la Revolución*, CDR). Jejich hlavní funkcí je výkon dohledu na civilní úrovni. Každý výbor má svého předsedu, jehož bydliště je označeno, a volba předsedy nebo předsedkyně závisí na loajálnosti, kterou kandidát prokazuje vládě. K tomu je ještě přidělována funkce vedoucího dohledu, ideologického vedoucího a vedoucího, který řídí tzv. dobrovolné práce. Předseda shromažďuje informace o každém občanovi z bloku, ve kterém žije, a následně je předává buď veliteli místní jednotky policie, nebo vyšetřovatelům politických organizací, jako je Jednota mladých komunistů (*Unión de Jóvenes Comunistas*, UJC) nebo komunistická strana. Zároveň je jedním z těch, kdo pravidelně poskytují informace vyšetřovatelům Státní bezpečnosti (*Departamento de la Seguridad del Estado*, DSE) nebo politické policie G2.

Na všech těchto aktivitách se podílí i vedoucí dohledu. V každém CDR se vede kniha známá jako Registr bydliště (*Registro de Dirección*), do které je striktně zanesena každá osoba, která v daném bloku bydlí, a každý občan, který se přestěhuje, musí na CDR nahlásit změnu a zapsat sebe i všechny členy domácnosti do Registru bydliště výboru na nové adrese. Je povinné informovat o jakémkoli hostovi nebo dočasném nájemníkovi. Vedoucí dohledu má, kromě jiných zodpovědností, na starosti organizaci tzv. revoluční gardy, což v praxi znamená, že může povolat kteréhokoli občana, na něhož přišla řada, aby konal hlídku nad blokem v nočních hodinách. Předseda má také povinnost všimnout si jakékoli situace, která působí podezřele (příchodu a odchodu velké skupiny lidí z jednoho domu, občanů nesoucích balíky a tašky atd.). Odpůrci vlády jsou vystaveni přísnému dohledu a příležitostně i zastrášovacím akcím vedeným komunistickou stranou nebo Státní bezpečností s využitím předsedů výborů CDR. Ideologický

vedoucí má povinnost svolávat občany ze svého bloku ke společnému čtení politických materiálů určených komunistickou stranou.

Vedoucí dobrovolných prací má moc svolávat občany daného bloku k výkonu nejrůznějších prací ve dnech pracovního volna (o nedělích). Tyto práce mohou zahrnovat například bílení vápnem, sekání trávy nebo úklid. Výbory se podílejí i na sanitárních akcích, jako je čištění kanálů nebo likvidace center infekcí. Organizují hromadné dárčovství krve a podporují očkovací kampaně a jiné sociální práce.

Hlavním cílem CDR je podrobit dohledu celý kubánský národ. V každém bloku domů na Kubě je proto zřízen výbor CDR, jehož účelem je informovat úřady o chování svých sousedů. Všichni Kubánci starší 14 let mají povinnost náležet k jednomu z výborů, pokud se k žádnému nezapiší, budou považováni za kontrarevolucionáře.

Efektivnost kubánské politické policie a Technického odboru vyšetřování závisí na CDR a detailních informacích, které při svém hlídkování výbory získávají. Výbory pořádají tzv. zapuzovací akce (*actos de repudio*), při nichž jejich členové napadají domácnosti osob, které nesouhlasí s vládou. Útočí na ně fyzicky i verbálně, ničí majetek svých obětí. Podle odhadů mají CDR celkem kolem osmi milionů členů. Během voleb výbory vysílají občany zastrašovat ty, kdo nechtějí volit.

Za účelem rozšíření kontroly i nad intelektuálními vrstvami obyvatel, odborníky a v neposlední řadě nad členy sociálních sfér, kteří doposud z Kuby neprchli, zajistila vláda vznik dalších organizací ke slučování osob dle profese či zájmu. Tím si zajistila vedení podobných skupin komunisty nebo osobami prokazatelně věrnými straně a Castrovi a získala podporu vlády ze strany jejích členů. Příkladem tohoto druhu organizace jsou Národní unie kubánských spisovatelů a umělců (*Unión Nacional de Escritores y Artistas de Cuba*, UNEAC) a Národní asociace drobných zemědělců (*Asociación Nacional de Agricultores Pequeños*, ANAP).

UNEAC byla založena 22. srpna 1961 pod vedením komunistického básníka Nicoláse Guillena, který v jejím čele setrval až do své smrti v roce 1986. Pomocí této unie byla realizována kontrola nad uměleckou produkcí země tak, aby se předešlo uměleckým projevům protichůdným ke kánonům komunistické ideologie. Její fungování bylo vždy podmíněno jedinou větou, kterou pronesl Fidel Castro na schůzi intelektuálů a umělců 30. června 1961 v Národní knihovně a která zněla: „*V rámci revoluce vše, mimo revoluci nic*“.

Tato organizace, která teoreticky zastupovala všechny kubánské umělce a spisovatele, nijak nezačkročila, když bylo zakázáno dílo *Lezamy Limy* a ostatních autorů jen z důvodu jejich homosexuální orientace. Ta samá organizace vyloučila ze svých řad Reynalda Arenase, Herberta Padillu, Raúla Riveru a Maria Vásqueze Portala za názory opačné než byla kulturní politika vlády. To je důkazem skutečnosti, že účelem této organizace nebyla podpora umění a kultury, ale potlačování a třídění všech uměleckých projevů v zemi podle kánonů předem stanovených komunistickou ideologií pro umění.

Asociace ANAP byla založena 17. května 1961 s cílem sjednotit síly drobných zemědělců v boji za obranu revoluce a zájmů této skupiny, odměněné pozemky přidělenými jí vládou během agrární reformy. Tato organizace usměrňuje a podporuje dodržování agrární politiky vlády zcela proti zájmu zemědělce regulovat výrobu a ceny svých produktů dle reálných potřeb trhu. Produkci každého zemědělce určuje stát, stejně jako dávky, které z ní státu odvádí, a ceny za jeho výrobky. Znemožňuje tak zemědělci jakoukoli konkurenceschopnost na trhu. Organizace také připravuje kurzy vedení farem a sklizně za účelem vyšších výnosů.

Období mezi lety 1961 a 1976

Komunistická vláda pokračovala ve vytváření organizací podobných těm, které byly popsány v předchozí kapitole. Od potlačení občanské společnosti v roce 1961 až do roku 1976 působily v zemi veřejně pouze organizace vytvořené vládou, které není možné považovat za občanskou společnost. Ta byla komunistickou doktrínou chápána jako přežitek kapitalismu neslučitelný se socialismem.

Za účelem „vytvoření nového člověka“ započaly výuková centra, sdělovací prostředky a další organizace pod státní kontrolou křížovou výpravu, při níž šířily komunistickou doktrínu coby záchranu suverenity a nezávislosti Kuby. Historie byla přepsána tak, aby se ospravedlnily vládní represe, které byly představeny jako akce na obranu země před domnělým nebezpečím ze Spojených států amerických.

V tomto období byly potlačeny všechny programy šířící hodnoty občanské společnosti jak ve školství, tak ve sdělovacích prostředcích. Byly označeny za nástroje ideového rozvratnictví kapitalismu. Mezi kubánským lidem se šířila kultura nenávisti a intolerance jakéhokoli projevu v rozporu s postoji komu-

nistů. Hodnoty jako rovnost, svoboda a lidská práva byly překrouceny a podřízeny povinnosti myslet a jednat v souladu s postuláty komunistické doktríny. Demokracie a pluralita byly označeny za nástroje, které kapitalistům slouží k oslabení dělnické třídy.

Až do devadesátých let kubánskou vládu nijak nezajímalo popření neexistence občanské společnosti v zemi ani snaha o to, aby oficiální organizace byly světovým míněním vnímány jako jistý druh občanské společnosti, jelikož do té doby Kuba tvořila součást socialistického tábora. Ten jí kromě politické a vojenské podpory poskytoval i zásobování a finanční podporu potřebnou k udržení režimu nastoleného komunisty. Byla to epocha, kdy zastánci komunismu věřili v jeho nezvratnost a neporazitelnost, zejména pak v zemích, kde se ho skutečně podařilo nastolit jako vládní systém.

Současná občanská společnost

V roce 1976 po rozpuštění občanské společnosti a umlčení politické opozice represemi, po zasetí strachu mezi lidem, který už nebyl schopen vyjádřit svůj nesouhlas s režimem, byla sepsána Socialistická ústava. Ta institucionalizuje Komunistickou stranu Kuby (*Partido Comunista de Cuba*, PCC) v článku 5 coby: „... nejvyšší vedoucí sílu společnosti a státu, která organizuje a orientuje společné úsilí k vysokým cílům budování socialismu a pokroku směrem ke komunistické společnosti.“ Šlo o pokus legitimizovat režim a vytvořit iluzi existence právního státu na Kubě.

V tom samém roce založila skupina vyloučená z komunistické strany za nesouhlas s jejími metodami (Ricardo Bofill Pagés, Adolfo Rivero Caro, Elizardo Sánchez Santa Cruz, Edmigio López Castillo, Enrique Hernández Méndez) Kubánskou komisi pro lidská práva (*Comisión Cubana Pro Derechos Humanos*, CCPDH). Tato komise byla předchůdkyní hnutí na obranu lidských práv, tedy toho, co je dnes na Kubě známo jako rodící se občanská společnost. Tato organizace vždy existovala v ilegalitě, její členy vláda opakovaně věznila a po určité období byl chod organizace řízen z vězení. Až do 10. října 1987 byla CCPDH jedinou organizací, která na Kubě nepodléhala kontrole vlády a veřejně oznamovala porušování lidských práv v zemi. Poté založil odpůrce režimu Elizardo Sánchez Santa Cruz Národní komisi pro lidská práva a národní usmíření (*Comisión Nacional de Derechos Humanos y Reconciliación Nacional*, CNDHRN).

Proces zakládání organizací převážně na obranu lidských práv pokračoval na Kubě až do počátku devadesátých let. Je nutné zdůraznit rezistenci vůči vládním represím a kapacitu k mobilizaci veřejného mínění ve svůj prospěch. Tyto vlastnosti organizacím umožnily získat prostor pro to, co je dnes známé jako rodící se občanská společnost, a donutily komunistickou vládu zaujmout postoje, jež některé sdělovací prostředky mylně interpretují jako toleranci, přičemž zcela ignorují represe, kterým byla a je občanská společnost na ostrově neustále vystavována.

Se zánikem socialistického tábora ve východní Evropě a ekonomickou krizí, která Kubu sužovala v devadesátých letech, zažila občanská společnost růst a diverzifikaci. Rozrostla se o bloggery, nezávislé knihovny, umělecké asociace a další profese. Kubánská vláda přišla o ekonomickou, politickou a vojenskou podporu, což ji donutilo představit příznivější obraz ekonomického systému, aby dokázala v novém uspořádání světa vůbec koexistovat.

Po třiceti letech, kdy byla existence občanské společnosti popírána, jelikož byla považována za pouhý přežitek kapitalismu k posílení nadvlády oligarchie, si intelektuálové ve službách vlády museli dát práci s předefinováním tohoto termínu tak, aby organizace vytvořené vládou vyhlížely jako nové vyjádření občanské společnosti. Opřeli se o interpretace konceptu, který ve svých „Sešitech z vězení“ vytvořil marxistický filozof Antonio Gramsci, jakož i o jeho teorii kulturní hegemonie. Jde v ní o to vysvětlit, jak může zdánlivě svobodnou a členitou společnost ovládnout jedna z jejích sociálních tříd. Percepce, vysvětlení, hodnoty a přesvědčení tohoto sektoru začnou být vnímány jako norma, vzniknou z nich univerzálně platné standardy, jako by byly prospěšné všem, i když ve skutečnosti prospěch přináší jen jedné dané skupině.

Právní rámec

Abychom poskytli teoretický rámec k vysvětlení kontroly, kterou má komunistická vláda nad organizacemi jí vytvořenými a která jí umožnila eliminaci stávajících organizací občanské společnosti v lednu 1959 a represe proti organizacím rodící se občanské společnosti, musíme se krátce zaměřit na kubánské právo.

Ústava platná na Kubě v článku 7 praví, že: „*Socialistický stát uznává a stimuluje organizace a společenské masy, které povstaly z historického procesu bojů našeho lidu a které shromažďují různé sektory populace, zastávají své specifické zájmy a zahrnují do své činnosti úkoly jako budování, konsolidaci a obranu socialistické společnosti.*“

Z tohoto pohledu to znamená, že stát uznává jen organizace, jejichž cílem je zavedení socialismu na Kubě. Na ty uvaluje povinnost podporovat stát v nastolení, konsolidaci a obraně socialismu. Organizace nesouhlasící s doktrínou a politikou strany jsou vyloučeny, stát nepovoluje existenci autonomních a nezávislých organizací.

Absencí pojmu občanská společnost v Ústavě a vyloučením organizací se sociálními cíli odlišnými nebo opačnými k těm socialistickým je jasně popřena existence občanské společnosti na Kubě. Jak jsme konstatovali dříve, existence a míra rozvoje občanské společnosti jsou podmíněny dodržováním tří základních práv: svobody shromažďování, vyjadřování a sdružování. Tato práva jsou sice ukotvena v článcích 53 a 54 Ústavy, ale jejich výkon je podmíněn tím, aby sloužily výhradně ku prospěchu ekonomického, politického a sociálního systému stanoveného Ústavou.

Článek 53 Ústavy: „*Občanům je přiznávána svoboda slova a tisku v souladu s cíli socialistické společnosti. Materiální podmínky k jejich výkonu jsou dány skutečností, že tisk, rádio, televize, kinematografie a ostatní prostředky hromadného šíření jsou majetkem státu a společnosti a nemohou být v žádném případě soukromým majetkem, což zaručuje jejich výlučné využití ke službě pracujícím lidu a společnosti.*“

Nicméně článek 62 o vlastní právní normě konstatuje: „*Žádná ze svobod přiznaných občanům nesmí být využívána proti ustanovením zakotveným v Ústavě a zákonech, ani proti odhodlání kubánského lidu vybudovat socialismus a komunismus. Porušení tohoto principu je trestné.*“

Tento článek připravuje kubánské občany o právo nesouhlasit s působením vlády vlastní země a o právo na svobodu projevu a vyslovení politického názoru opačného k tomu vládnímu, tedy proti nastolování socialismu. Proto není toto právo omezeno na uplatňování ve prospěch státu, nařizuje občanům nevyjadřovat nesouhlas s vládou ze strachu z právního postihu. Na Kubě tudíž neexistuje svoboda shromažďování, vyjadřování ani sdružování.

Kubánský trestní zákoník v článku 103 klasifikuje jako trestný čin nepřátelské propagandy uplatňování svobody vyjadřování politického názoru a také poklidnou podporu změn ve vládě a právním systému země.

Článek 103

1. „*K trestu odnětí svobody od 1 do 8 let bude odsouzen ten, kdo:*

- a) *podněcuje proti občanskému řádu, mezinárodní solidaritě nebo socialistickému státu prostřednictvím ústní nebo psané propagandy v jakékoli formě;*
- b) *vyhotovuje, šíří nebo vlastní propagandu povahy zmíněné v předešlém odstavci;*
- c) *pokud ke skutkům vyjmenovaným v předešlých odstavcích využije hromadné sdělovací prostředky, trestem bude odnětí svobody v délce 7 až 15 let.*“

Z tohoto trestného činu byly na Kubě obviněny a poté odsouzeny tisíce členů rodící se občanské společnosti. Souzen může být naprosto každý kubánský občan, který vyjádří svůj nesouhlas s vládou nebo má ve svém vlastnictví publikaci kritizující vládu. Trestným činem šíření nepřátelské propagandy je rozuměna i distribuce kopíí Univerzální deklarace lidských práv mezi lidem.

Uplatňování svobody shromažďování a sdružování je pak klasifikováno jako trestný čin nedovoleného shromažďování a demonstrací.

Článek 208:

1. „*Ten, kdo patří k nějaké asociaci, která není řádně zapsána v registru, bude odsouzen k odnětí svobody v délce jednoho až tří měsíců nebo k uhrazení pokuty 100 pesos.*
2. *Provozovatelé nezapsané společnosti budou odsouzeni k odnětí trestu svobody v délce trvání od tří měsíců po jeden rok nebo uhrazení pokuty 300 pesos.*“

Článek 209:

1. „Ten, kdo se účastní schůzí nebo manifestací v rozporu s opatřeními, která regulují výkon těchto práv, vystavuje se trestu odnětí svobody v délce jednoho až tří měsíců nebo uhrazení pokuty až 100 pesos.
2. Organizátoři nepovolených schůzí nebo manifestací se vystavují nebezpečí trestu odnětí svobody po dobu tří měsíců až jednoho roku nebo pokutě od 100 do 300 pesos.“

I když zákon 54 (zákon o sdruženích) ukládá všem sdružením povinnost zápisu do Registru sdružení, vedeného při Ministerstvu spravedlnosti, je předepsáno předložení žádosti u Výkonného výboru Shromáždění lidové moci příslušné provincie nebo obce, pod kterou spadá. Úřady odmítají zapsat sdružení, jejichž cíle se liší od politiky komunistické strany. Na takovéto žádosti o zápis reagují naprostým tichem. Porušují lhůtu 60 dní, které mají na vyrozumění žadatele o přijetí nebo zamítnutí předložené žádosti, což je zakotveno v článku 7 samotného zákona.

Opatření zákona o sdruženích ustanovuje povinné předložení dohody o spolupráci s komunistickou stranou jako krok předcházející zápisu sdružení do registru. Touto dohodou se sdružení zapsaná v registru zavazují k šíření komunistické ideologie mezi svými členy a k jejich mobilizaci na podporu strany a vlády. Nedodržení této dohody je jedním z důvodů k rozpuštění sdružení, zakotvených v legislativě regulující uplatňování zákona o sdružování na Kubě.

V minulosti bylo mnoho členů rodící se občanské společnosti odsouzeno k odnětí svobody za vedení nebo příslušnost ke sdružení, které vláda odmítala legalizovat. V současnosti se úřady omezují „jen“ na krátkodobá zadržení, určená ke znemožnění schůzí a zastrašení jejich případných účastníků.

Podle oficiálních informací existuje přes 2 200 vědeckých, kulturních nebo sportovních sdružení zapsaných v registru. Ta jsou vládou prezentována jako kubánská občanská společnost. Ostatní zdroje je pro jejich závislost a podřízenost státu označují jako provládní organizace.

Sdružení vykazují tyto znaky:

1. Jsou zapsána v Registru sdružení, tudíž jsou právnickou osobou.
2. Mají velký počet členů, kteří se k nim hlásí ze všech sektorů ve strachu z toho, že jinak by byli označeni za kontrarevolucionáře nebo odpůrce vlády a skončili by v izolaci, diskriminováni nebo bez lépe ohodnocené pracovní pozice a jiných výhod. Největší strach ale vzbuzují případné represe ze strany Státní bezpečnosti.
3. I když mají přístup ke sdělovacím prostředkům v rukou státu, využívají jej pouze k vyjádření své podpory vládě a komunistické straně. Jsou zvána na schůze a vládní akce, ale nemají právo na kritiku, ani nepodporují změny požadované lidem.
4. Mají povinnost mobilizovat své členy k podpoře vlády v akcích, které vláda vyhlásila.
5. Vykonnávají dohled nad svými členy tak, aby odhalili jakýkoli projev opozice proti vládě.
6. Jejich vedení je vybíráno a předem schvalováno Komunistickou stranou Kuby, proto mnoho z jejich vedoucích pracuje přímo ve straně.
7. Neprosazují dodržování základních občanských, politických a ekonomických svobod vládou.
8. Aktivně se podílejí na vědeckém výzkumu, školení svých členů a obraně práv a zájmů sektoru, který představují, ovšem jen pokud se neliší od politiky komunistické strany a vlády.

Analýza občanské společnosti coby osy rezistence na Kubě

Termínem rodící se občanská společnost na Kubě je označováno uskupení organizací, které byly založeny po té, co vláda rozpustila původní občanskou společnost v roce 1959. Tvoří ji následující základní iniciativy:

1. Hnutí za lidská práva

Zahrnuje přes sto organizací po celé zemi. Monitoruje porušování lidských práv, usiluje o poučení veřejnosti o dané tématice a organizuje veřejné protestní demonstrace. Úspěšně informuje mezinárodní veřejnost o aktuální lidsko-právní situaci na Kubě prostřednictvím zahraničních sdělovacích prostředků a sociálních sítí. K přístupu na internet a ke komunikaci se světem využívá diplomatická zastoupení cizích

států v Havaně. Zvláštní zmínku si zaslouží podpora, kterou hnutí za lidská práva na Kubě poskytoval zesnulý Václav Havel, jehož kniha „Moc bezmocných“ měla velký vliv na vývoj celého hnutí.

Z nejvýraznějších organizací současnosti můžeme jmenovat Dámy v bílém (*Damas de Blanco*), Kubánskou komisi pro lidská práva a národní usmíření (*La Comisión Cubana de Derechos Humanos y Reconciliación Nacional*), Radu zpravodajů (*Consejo de Relatores*), Křesťanské hnutí (*Movimiento Cristiano*) a Unii za svobodnou Kubu (*Unión por Cuba Libre*).

2. Sdružení nezávislých novinářů a bloggerů

Jde o nejrozvinutější a neúspěšnější sektor občanské společnosti. Využívá internet a rozhlas k informování o skutečných podmínkách, ve kterých Kubánci žijí. Jejich aktivita umožnila zmobilizovat pozornost veřejného mínění k situaci na Kubě a působení rodící se občanské společnosti. Aktivně se podílí na formování občanských hodnot a rozvoji kultury tolerance k odlišnostem. Hlavní překážkou jejich činnosti je to, že stát jim odepírá přístup k internetu a nedostatek vybavení (počítačů, fotoaparátů, diktafonů atp.), tolik potřebného k jejich práci. Mezi nejaktivnější patří například Yoani Sánchez, Guillermo Fariñas Hernández, Claudia Cadelo nebo Dania Virgen García.

3. Nezávislé knihovny

Na ostrově vzniklo více než 300 knihoven, v nichž si obyvatelé měst mohou zdarma vypůjčit literaturu a tisk cenzurované vládou. Tyto organizace povětšinou připravují aktivity pro děti z oblasti, kde působí, například čtení či promítání. Připravují také besedy a konference pro dospělé tak, aby pomohly rozšířit mezi obyvateli zvyk číst a prosazovaly dodržování lidských práv. Kladně přispívají k šíření morálních a občanských hodnot mezi Kubánci.

4. Nezávislá sdružení pro sociální studia, kulturu a umění

V posledních dvou desetiletích nastal rozkvět tohoto druhu sdružení, což umožnilo rodící se občanské společnosti rozšířit svoji působnost a vliv na sféru intelektuálů, odborníků a umělců. Ekonomové, pedagogové, právníci, umělci, intelektuálové a další se tak mohou sdružovat mimo struktury a prostory vytvořené státem a vypracovávat studie a nejrůzněji orientované analýzy kubánské současnosti a jejich výhledů do budoucna. Vynikají zvláště hudební a jiná umělecká uskupení. Formace jako Vesničané (*Los Aldeanos*), Porno pro Ricarda (*Porno para Ricardo*) a další, které lákají mladé lidi a podporují je v projevech kritiky a jiných občanských hodnot, jež jsou tolik potlačovány vládním systémem vzdělávání i sdělovacími prostředky. Další organizace, o jejichž zásluhách je třeba se zmínit, jsou například Stát SATS (*Estado de SATS*), Institut nezávislých ekonomů (*Instituto de Economistas Independientes*), Kolegium nezávislých pedagogů (*Colegio de Pedagogos Independientes*) a skupina nezávislých právníků známá pod jménem *Corriente Agramontista*.

5. Lékařské a zdravotnické organizace

Lékaři a ostatní zdravotnický personál založili organizace nezávislé na vládním prostoru pro tyto profese s cílem vykompenzovat nedostatky státního zdravotnického systému. Zakládají centra bezplatné lékařské péče při církevních organizacích a v soukromých obydlích, kde zdarma poskytují zdravotnickou péči a distribuují léčiva, kterých je v zemi nedostatek nebo která stát vůbec do sítě lékáren nedodává. Tyto léky jsou pořizovány v zahraničí s pomocí nevládních organizací a exilových organizací a na Kubu se dostávají rozličnými cestami. Aktivity rozvinuté nezávislými lékařskými sdruženími na Kubě se těší velké podpoře a souhře s prací ostatních organizací občanské společnosti. Mezi těmito organizacemi vyniká Nezávislé kolegium lékařů (*Colegio Medico Independiente*), které mimo jiné vypracovává studie týkající se zdravotního stavu obyvatel Kuby a bezplatného asistenčního programu.

6. Odborové organizace a pracovní sektor

Nezávislé odborové hnutí na Kubě se rozrostlo do mnoha organizací, které ale mají pouze omezený vliv, jelikož všechna výrobní centra a služby jsou ve vlastnictví státu. Všichni pracující se musí zapsat do CTC, jediných odborů uznávaných státem. Odbory nemohou veřejně vykonávat svoji činnost v pracovních cent-

rech a zaměřují se na prosazování obrany práva na stávkou pracujících, které bylo zrušeno v roce 1959, jakož i na zlepšení platů a pracovních podmínek dělníků, za což jim hrozí represe a pronásledování ze strany státu. Za všechny organizace tohoto typu můžeme jmenovat například Nezávislou národní konfederaci dělníků (*Confederación Obrera Nacional Independiente*), Unitářskou radu kubánských dělníků (*Consejo Unitario de Trabajadores Cubanos*), Odborovou unii kubánských pracujících (*Unión Sindical de Trabajadores de Cuba*), Křesťanskou centrálu pracujících (*Central de Trabajadores Cristiana*) a Demokratickou konfederaci kubánských pracujících (*Confederación Democrática de Trabajadores de Cuba*).

7. Ženské organizace

Ženy hrály vždy významnou roli v rámci občanské společnosti na Kubě. Byly aktivní ve většině jejich složek a zároveň zakládaly organizace tvořené jen ženami a určené k obraně jejich práv. Dvojnásobně trpěly vládními represemi kvůli svému aktivnímu působení v občanské společnosti i díky své pozici v rodině, ať už jako matky, manželky, dcery nebo sestry pronásledovaných. Mezi organizacemi vynikají například Dámy v bílém (*Damas de Blanco*), organizace založená příbuznými obětí vládních represí a oceněná Sacharovovou cenou Evropského parlamentu za svoji práci na obranu lidských práv a práv politických vězňů na Kubě. Podobně významná je i Latinskoamerická federace zemědělských žen (*Federación Latinoamericana de Mujeres Rurales*), která se zasazuje o práva venkovských žen a vede kampaň proti diskriminaci národní měny.

V této studii nejsou zmíněny politické strany, jelikož kvůli své snaze o získání politické moci stojí na hranici mezi občanskou společností a státem. Je ale nutné vyzdvihnout jejich velkou podporu organizacím rodící se občanské společnosti, bez které by nebyla možná jejich existence a rozvoj. Od rozpuštění v roce 1959 jí poskytovaly z ústraní ekonomickou a politickou podporu a své cenné zkušenosti.

Charakteristika kubánské občanské společnosti

Pro organizace spadající pod rodící se občanskou společnost na Kubě obecně platí:

1. Stát je odmítá legalizovat a přijmout jejich zápis do Registru sdružení spadajícího pod Ministerstvo spravedlnosti. Nejsou proto uznanými právními subjekty.
2. Počtem členů jsou malé, jelikož strach ze státních represí brání tomu, aby se zapojil větší počet obyvatel nebo organizace podporoval. Jejich členové jsou si vědomi možného postihu za členství, tudíž se hlásí naprosto dobrovolně a členství není podmíněno žádným nátlakem nebo sliby výhod.
3. Jejich členové jsou ostře sledováni Státní bezpečností a jinými represivními orgány vlády. Bývají vyhazováni ze zaměstnání a ze studií. Ze strachu z možných postihů mnohé z nich opustí i jejich rodinní příslušníci.
4. Provozní náklady těchto organizací bývají kryty hlavně z donací členů, exilových organizací a v některých případech dotacemi od zahraničních nevládních organizací.
5. Pro nemožnost pořízení nebo pronájmu prostor pro provozování organizace se sídla většinou nacházejí v místě bydliště jejich vedení. Postrádají administrativní infrastrukturu k podpoře svého fungování a jejich členové za práci pro organizaci nedostávají žádné odměny.
6. Státní bezpečnost do těchto organizací posílá své agenty, aby vyzvěděli jejich plány, ztěžovali jejich aktivity a zasévali spory do jejich nitra. Agenti uveřejňují totožnost svých spolupracovníků, aby narušili stabilitu rodící se občanské společnosti a odradili obyvatelstvo, nevládní organizace a exilové organizace od poskytování podpory.
7. Nemají přístup do rádia, televize ani národního tisku. Proto jsou nuceni obracet se na zahraniční média, když chtějí oznámit represe a skutečný stav věcí na Kubě. Mají však rozvinutou schopnost získat pozornost mezinárodního společenství pro témata spojená s Kubou.
8. Sídla organizací a bydliště jejich nejaktivnějších členů bývají často terčí fyzické a verbální agrese organizované vládou. Podílí se na nich provládní organizace přímo zřízené kubánským státem.

I když se rodící se občanské společnosti podařilo dosáhnout velké rozmanitosti a dokáže systematicky pokračovat v rozšiřování vlivu na všechny sektory kubánské společnosti, její rozvoj je silně omežován nedostatkem finančních zdrojů, které by umožnily postavit se státu. Na subjektivní úrovni ji limituje nedostatek znalostí u vedoucích a členů společnosti, tolik potřebných k tomu, aby občané začali jednat

na obranu svých práv. Tento faktor významně oslabuje občanské hodnoty kubánské společnosti a je přímým důsledkem více než padesáti let stávajícího politického modelu na Kubě.

Závěry

Po provedení této analýzy jsme připraveni zodpovědět tři otázky týkající se současné občanské společnosti na Kubě.

1. Existuje na Kubě občanská společnost?

V kubánské společnosti působí dvě protichůdná seskupení organizací. První z nich je kubánskou vládou prezentováno jako představitel občanské společnosti, ale nemá svobodu ani autonomii potřebnou k uplatnění práva na kritický postoj k působení vlády, k vyjádření jakýchkoli názorů a postojů lišících se od názorů státu nebo zaujímání odlišných rozhodnutí. Nemá svobodu nutnou k obraně a podpoře práv těch, které zastupuje. Pokud se to hodí vládě, jsou tyto organizace nuceny jednat přímo proti zájmům sektoru, který zastupují. Tento typ organizací byl zbaven svobody, která je základem občanské společnosti, jsou proto provládními organizacemi a nikoli projevem občanské společnosti.

Druhá skupina, kterou vláda neuznává coby právnickou osobu a utlačuje ji, má autonomii a nezávislost na státu a z vnějšku vládních struktur se zasazuje o zájmy sektorů, které zastupuje. Je známá jako rodící se kubánská občanská společnost.

Můžeme tedy konstatovat, že na Kubě existuje občanská společnost složená z četných organizací, ale silně omezená neexistencí právního státu na Kubě, který by všem občanům zajistil úplné dodržování jejich lidských práv. Jde o výsledek spontánního a dobrovolného projevu kubánských občanů.

2. Skládá se kubánská občanská společnost jen z opozičních organizací?

Jakkoli kubánská vláda ve své snaze mít absolutní moc nad všemi sociálními aktivitami potlačuje a utiskuje organizace rodící se občanské společnosti, ne všechny organizace pod ní spadající se profilují jako opozice vlády. Organizace jako Liga proti AIDS, nezávislé knihovny, kulturní a umělecké projekty, centra bezplatné zdravotní péče a další, které usilují o dosažení svých cílů, jež nejsou v rozporu se státními zájmy ani se od nich nijak neodlišují, jsou i tak vystaveny neustálé kontrole ze strany státu.

Rodící se občanská společnost na Kubě není seskupením protivládních organizací, jde o celek svobodných a autonomních organizací, které usilují o nejrůznější cíle mimo vládní struktury, což neznamená, že s nimi nemohou spolupracovat, když se shodnou v cílech a metodách k jejich dosažení.

3. Jaké jsou předpovědi budoucnosti občanské společnosti na Kubě?

Objektivní předpověď budoucnosti rodící se občanské společnosti na Kubě přímo závisí na podmínkách, které na ostrově nastanou. Pokud se zachovají stávající podmínky, je málo pravděpodobné, že by se občanské společnosti v krátkém časovém horizontu podařilo prosadit poklidný přechod k demokracii. I když nadále kvantitativně a kvalitativně poroste, její růst bude omezen odhodláním komunistické strany nepodporovat změny (spojené s dodržováním svobody projevu, shromažďování a sdružování), které by urychlily rozvoj občanské společnosti a jejích schopností pohnout lid k aktivní formě obrany vlastních práv.

Za stávajících podmínek bude občanská společnost potřebovat ještě řadu let k tomu, aby dosáhla potřebného vlivu na občany. Tuto dobu by bylo možné zkrátit, pokud by se podařilo zvýšit odbornou kvalifikaci jejích členů.

Musíme mít také na zřeteli organizace uvnitř občanské společnosti, které dynamikou svého protivládního odporu mohou vyvolat situace, jež režim, pokud nebude postupovat umírněně a inteligentně, nezvládne utlumit, a dojde k lidovým nepokojům, za kterých by současná vláda nebyla dále udržitelná.

Pokud se vládě podaří nalézt zdroj prostředků, které by jí umožnily vylepšit její ekonomickou situaci, musíme očekávat nárůst represí proti rodící se občanské společnosti s cílem oslabit ji a omezit její vliv na společnost.

Prameny a odkazy

Acanda González, Jorge Luis (2008). *Enfoques. „Dinámicas de la sociedad civil en Cuba“*. La Habana, Universidad de La Habana.

Castillo, Raúl (2005). Justicia y Paz. ¿Cómo comprender mejor la sociedad civil hoy? *Revista „Vital“ del Centro de Formación Cívica y Religiosa*, vol. 12, no. 69. Pinar del Río, Diócesis de Pinar del Río.

López Vigil, María (1997). Sociedad civil en Cuba: diccionario urgente. *Revista Envío*, no. 184. Managua, Universidad Centroamericana UCA.

Marcos, María del Mar (2004). Exclusión de las mujeres en la Iglesia Católica. *Revista Temas*, no. 37, s. 54. La Habana, Ministerio de Cultura de Cuba.

Valdez, Dagoberto (2007). Nos quedamos en Cuba, en esta Iglesia y en esta sociedad civil. Rozhovor v Buenos Aires pro časopis *Revista Hispano Cubana*, no. 28, s. 149–156. Pinar del Río, LiberPress.

Pořady a články zveřejněné na EcuRed, www.ecured.cu

Rozhovor s Rolandem Jiménezem Pozadou

O Nadaci Forum 2000

Nadaci Forum 2000 založil v roce 1996 prezident Václav Havel společně s japonským filantropem Yohei Sasakawou a nositelem Nobelovy ceny míru Elie Wieselem.

Cíle nadace

- Identifikovat klíčové problémy, kterým čelí naše civilizace, a zkoumat cesty, jak zabránit eskalaci konfliktů, jejichž hlavními komponenty jsou náboženství, kultura nebo etnická příslušnost.
- Poskytovat platformu pro otevřenou diskusi o těchto důležitých tématech a posilovat globální dialog.
- Podporovat demokracii v nedemokratických zemích, rozvoj občanské společnosti, respekt k lidským právům a náboženskou, kulturní a etnickou toleranci.

Projekty nadace

Konference Forum 2000, Veletrh neziskovek NGO Market, Iniciativa Společná starost, Mezináboženský dialog, Voda na Blízkém východě, vzdělávací aktivity

Občanská společnost na Kubě:
Dějiny, současnost a výhledy do budoucna
Studie | březen 2012

Autoři:

Carlos González, Rolando Jiménez Pozada

Vydala:

Nadace Forum 2000
Pohořelec 6, 118 00 Praha 1, České republika
www.forum2000.cz
secretariat@forum2000.cz

Překlad a editace:

Dita Aguilera Grubnerová

Sazba a design:

Omega Design, s.r.o.

Studie je součástí projektu financovaného Vládou České republiky.

© Nadace Forum 2000
Všechna práva vyhrazena.